

TÜRKİYE'DE İLAÇ SANAYİİ

Prof. Dr. Alâeddin AKÇASU

Çok eskiden hasta tedavisinde kullanılan ilaçlar hekimler tarafından hazırlanır ve hastalarına verilir. Bu dönemlerde kullanılan ilaç hammaddeleri genellikle bölgesel bitkilerden elde edildikleri için, "dışarıdan ham madde getirilmesi" diye büyük bir sorun yoktu. Yalnızca memleketimizde yetişmeyen, kına kına kabukları, iştah açıcı olarak kullanılan ve halk arasında "acı yonga" diye adlandırılan bitkinin parçaları, kabızlığa karşı kullanılan bazı tropikal bitkiler, küçük miktarlarda memleket dışından getirilir ve aktarılarda satılır. Hekimlik ilerledikçe hekimlerin yazdığı ilaçları daha standard ve daha uygun bir şekilde verilebilecek biçime sokmak için, ayrı bir meslek dalı olan eczacılık doğmaya başladı. Kimyanın ilerlemesi ve teknolojinin gelişmesi ile bitkiden elde edilen ilaçların etkili maddeleri ayırmaya başlandı ve bunun yanında kimya sanayii yardımı ile sentezleri yapılan yeni kimyasal maddeler, giderek tedavi alanına girdi. Özellikle yirminci yüzyılın başlarında kimyasal maddelerin ticareti gelişmeğe ve bunun sonucu kimya sanayii olmayan memleketlere ilaç hammaddeleri girmeğe başladı.

İlaçların hammaddeleri ve ilaç çeşitlerinin artması, ilaç sanayiinin kurulmasına yol açtı. Bunun sonucu memleketimizde de dışarıdan gelen ilaç hammaddeleri miktarında artma meydana geldi. Hammaddelerin hastaların kullanabilmesi için gerekli draje, komprime, ampul, kapsül, v.b. gibi şekillerde gereksinimi, ilaç sanayiinin gelişmesine yol açtı. Yeni bulunan ilaçların hastaya ulaşmaya kadar bozulmasını önleme yöntemleri, özellikle sindirim sistemi dışında kullanılması gerekli ilaçların hazırlanması özel teknolojiyi gerektirdiği için, eczaneler dışında ilaç yapıcı olacak bir sanayiinin gereksinimi kaçınılmaz oldu.

Memleketimizde bu tip ilaç fabrikaları bulunmadığı için bütün hazır ilaç gereksinimini dışardan sağlamak zorunluğunda kaldık. İlk hazır ilaç üretimi Gülhane Hastanesinde Witing Paşa'nın gayretiyle 1908 yıllarında başlamıştır. Bundan hemen sonra Eczacı Etem Pertev, kinin komprimeleri gibi ilaçları hazırlamaya yönelmiştir. Hazır ilaç yapımı teknolojisine sahip olunmadığı için, bu dönemin felâketli yıllarının etkisiyle de, ilaç sanayimizin öncülleri büyük sıkıntılar

çekmişlerdir. İzmir'de 1907 yıllarından sonra Eczacı Ferid bey çocuk pudrası, Katran Ferid adlı müstahzar yapmaya başlamış, sonraları Nejat Eczacıbaşı, babasının başlattığı müstahzarlığa İstanbul'da devam ederek yeni atılımlara girişmiş ve bugünkü ilaç sanayiinin kurulmasında büyük katkıları olmuştur. Doktor kimyager İbrahim Ethem 1909 senesinde kurduğu laboratuvarında çalışmaya başlamış ve müstahzarlık yönünden gittikçe ilerleyerek cumhuriyet döneminde büyük atılımlar yaparak, yerli ilaç sanayiinin kurulmasına hizmet etmiştir. Bunları 1926'da kurulan Mustafa Nevzat laboratuvarı izlemiştir.

Bunlardan sonra daha birçok laboratuvarlar kurulmuş, bunların büyük bir kısmı ilerlemelere ayak uyduramayarak ya kapanmış, ya da diğerleri ile birleşerek yeni isimlerle faaliyetlerine devam etmiştir.

1950 yılından sonra gittikçe güçlenen dış alım, memlekette yeni yeni yerli ilaç fabrikalarının açılmasına neden olmuş ve yabancı sermaye kanunu, yabancı firmaların Türkiye'de ilaç fabrikaları açmasına olanak sağlamıştır. Bu arada birçok hazır ilaç da yurd dışından getirilmekte idi. Yerli ilaç sanayiinin teknolojik olarak gelişmesiyle hazır ilaç dış alımı azaltılmaya başlandı.

1955'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Türkiye'de bulunan ilaç sanayiinin bilimsel denetimini yaptırmak üzere, iki kişilik bir bilim kurulu oluşturdu. Bu kurul Doç. Dr. Alâeddin Akçasu ve Doç. Dr. Enver İzgü'den meydana geliyordu. Bu kurulun denetimi, o tarihlere varolan 110 ilaç imalat-hanesinden çok az bir bölümünde hammadde ve mamul madde kontrol laboratuvarı bulunduğu saptamış ve bunların da işledikleri hammaddelerin analizlerini tam yapamadıkları gibi, mamul madde kontrollerinin de çok eksik olduğunu görmüştür. Daha sonra ilaç sanayiinin yaptığı itirazlar nedeni ile kurul yedi kişiye çıkarıldı ve ilk ikkiye ek olarak Sağlık Bakanlığından iki denetçi (İzzet Barıştıran ve Şevket Sural) laboratuvarcılar cemiyetinden Eczacı Asaf Hamzalı ve Eczacı Necdet Köknar ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı temsilen Prof. Dr. Nüsret Fişek görevlendirildi. Fakat ikinci kurulun yaptığı denetimler iki kişilik kurulun verdiği sonuçları doğruladığı için, ilaç sanayii süratle kendine bir çeki düzen verme gayreti içine girdi.

Sonuçta bugün varılan düzeye 1960'lı yıllarda erişildi. Günümüzde Türk İlaç Endüstrisi, Batı dünyasındaki bulunmaların düzeyinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İlaç sanayii-
miz elde ettiği ivme ile, daima kendini daha iyeye daha üst düzeye götürme gayreti içindedir ve batıdaki eşdeğerlerinden geri kalmamaya gayret etmektedir. Bu şekilde Türkiye çok hızlı bir gelişim ile, ilaç imalatı sorununu çözmüş bulunmaktadır.

İLÂÇ HAMMADDE SORUNU:

Yerli ilaç sanayiinin kurulması, ilaç yönünden dışa bağımlılığı önlediği halde, bu ilaç sanayiinin, işlediği ilaç hammaddesi yönünden büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu aşikârdır. İlaç hammaddeleri, orijin bakımından üç büyük grupta toplanabilir:

a) Kimya sanayiinin yaptığı ilaç hammaddesi,

b) Bitkisel kökenli etkin maddelerin ayrılması,

c) Hayvansal kökenli ilaç hammaddeleri,

a) Bugün yaygın olarak kullanılan ilaçların hammaddeleri, kimya sanayii tarafından yapılmaktadır. Memleketimizde gelişmiş bir kimya sanayii olmadığı için, bu sınıf ham maddeler dışarıdan getirilmektedir. Pek az sayıda yerli ilaç sanayii, içinde sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde hammadde ya da yarı sentetik madde elde etmeye çalışmaktadırlar. Hiç şüphesiz bu alanda daha organize olunursa, daha büyük sayıda hammaddeyi yurt içinde üretmek mümkündür.

1967 yılında, ilk kez yerli ilaç sanayiimizin kurduğu ortaklıkla ANSA, antibiyotik üretimine başlayarak, yurdumuzda çok yaygın bir biçimde kullanılan tetrasiklin grubu antibiyotik ile gentamisin gereksinimini karşıladığı gibi, yurt dışına da satmaya başlamıştır.

b) İkinci grub ilaç hammaddeleri, bitkilerden elde edilmektedir. Bunların başında ağrı ve öksürük kesici olarak yaygın kullanılan morfin ve kodein yurdumuzda ekimi yapılan afyon bitkisinden çıkarılmaktadır. Çok geç kalmış olunmasına karşın, hâlen Bolvadin'de kurulan afyon alkaloidleri fabrikası yanında üretime geçecektir.

Yurdumuzun tıbbi bitkilerce zengin olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu alanda, daha geniş atılım yapılabilir kanısındayız.

c) Hayvansal kökenli ilaç hammaddelerinin elde edilmesine yurdumuzda İ.E. firması tarafından 1957 tarihinde girişilmiş ve karaciğer ekstresi ile hipofiz guddesi ekstresi elde edilerek tedavi alanına sokulmuştur.

Bu tip ilaçların yapımı tam olmasa da, kısmen memleketimizde gerçekleştirilebilir. Memleketimiz, hayvan potansiyeli çok zengin bir ülke olması, heparin, insülin gibi hayvansal orijinli ilaçların üretimine, bu alanda dışa bağımlılıktan kurtulabileceği gibi, belirli bir ölçüde döviz kaybı da önlenmiş olur.

TEDAVİDE KULLANILACAK YENİ

İLÂÇLARIN ARAŞTIRILMASI:

Tedavide kullanılan ilaçların, hammaddelerinin yurtdışı elde edilmesi büyük ölçüde döviz kaybını önlediği gibi dışa bağımlılığı da ortadan kaldırmakta birlikte, ilaç yönünden bilimsel bağımlılığı engellemez. Dış memleketlerde özellikle gelişmiş ülkelerde ilaç fabrikaları tedavide daha az van etkisi olan, daha etkin ve daha ucuza mal olan yeni aktif madde bulma gayretlerine, kendilerinin kalıcılığını ve daha büyük gelişimi sağlamak amacı ile çok önem vermektedirler. Yeni bir ilaç bulma çabası ile ilaçların yerli yapılabilme olanağı arasında ilişki, sanıldığından daha azdır. Bir ülke kendi ölçüsünde ilaçlarını ürettiği halde, ilaç araştırmasına geçememektedir. Yeni bir ilaç araştırması yapabilmek için;

a) Bir süre için karşılık beklemeden büyük giderleri kabul edebilecek bir anlayışa ve mali güce sahip olabilmek;

b) İyi bir sentez laboratuvarı ve personelinin varlığı;

c) Sentezi yapılan kimyasal maddelerden etkili olabilecek birini seçebilecek ve üzerlerinde gerekli farmakolojik ve toksikolojik araştırmalar yapabilecek bir farmakoloji bölümünün oluşması;

d) Yeni bulunan ilaçların klinik denemeleri için, gerekli her türlü araştırmayı yapabilecek düzeyde hastanelerin bulunması.

Kanımca organizasyon yönünden, memleketimiz yeni bir ilaç geliştirme araştırmalarını yapabilecek olanaklara henüz sahip değildir. Dileğimiz, bu araştırmaları beklenen dinamizm için yapabilecek ön hazırlıkların süratle tamamlanmasıdır.

*Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûş,
Tazyii nefes eyleme tebdili makam et...*

Ziya PAŞA